

Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

Кафедра державного управління

Кваліфікаційна робота

на тему:

«Порівняння пенітенціарних систем України, Норвегії та США»

Виконав: студент II курсу, групи СПА-21

Галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньої програми «Публічне управління та адміністрування»

Освітній ступінь магістр

Авруцький Владислав

Керівник: Городиський Іван Михайлович,

к.ю.н, доцент кафедри державного управління УКУ

Рецензент: д.е.н., проф. Чемерис В.А.

Львів – 2023 рік

Авруцький В. А. Порівняння пенітенціарних систем України, Норвегії та США: Кваліфікаційна робота (281 «Публічне управління та адміністрування») / В. А. Авруцький / Український католицький університет. Кафедра державного управління; науковий керівник: к.ю.н, доц. Городиський І. М. – Львів: УКУ, 2023 – 59 с.

Анотація. У роботі розкриті основні етапи розвитку пенітенціарних систем України, Норвегії та США. Проаналізовано їх структури, ключові для пенітенціарної системи тенденції та виділені їх особливості, які можуть бути адаптовані в Україні. Сформовані рекомендації для подальшого реформування пенітенціарної системи України.

Ключові слова: етапи розвитку, пенітенціарна система, структури, тенденції, реформа пенітенціарної системи України.

Abstract. The paper reveals the main stages of the development of the penitentiary systems of Ukraine, Norway and the USA. Their structures, key trends for the penitentiary system are analyzed and their features that can be adapted in Ukraine are highlighted. Recommendations for further reform of the penitentiary system of Ukraine were formed.

Keywords: stages of development, penitentiary system, structures, trends, reform of the penitentiary system of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ, НОРВЕГІЇ ТА США.....	8
1.1. Пенітенціарна система України за період незалежності.....	8
1.2. Розвиток пенітенціарної системи Норвегії.....	18
1.3. Розвиток пенітенціарної системи США.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ, НОРВЕГІЇ ТА США.....	24
2.1. Сучасна пенітенціарна система України та заплановані проекти.....	24
2.2. Сучасна пенітенціарна система Норвегії та заплановані проекти.....	30
2.3. Сучасна пенітенціарна система США та заплановані проекти.....	33
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	39
3.1. Штучний інтелект.....	39
3.2. Норвезька модель реабілітації.....	42
3.3. Інші рекомендації.....	45
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КВК - Кримінально-виконавчий кодекс

ПС - Пенітенціарна система

ПСУ - Пенітенціарна система України

ШІ - Штучний інтелект

СІЗО - Слідчий ізолятор

МЮ - Міністерство юстиції

ВСТУП

Актуальність теми. Пенітенціарна система України (надалі - ПСУ) наших днів є продуктом трансформації радянської ПС з часів розпаду СРСР у прагненні наблизитись до Європейських стандартів виконання покарань. З одного боку, за цей час вдалось досягти чималу кількість позитивних змін, ПСУ дійсно наблизилась до Європейських стандартів. Втім, є велика кількість проблем, вирішення яких потребувало значно більше часу та ресурсів. ПСУ знаходиться у важливому етапі її трансформації, в якому будуть визначені основні принципи та інструменти модернізації системи задля остаточного відходу від радянського спадку.

Для України є важливим питання вирішення цих проблем, адже низька ефективність ПС призводить до високого показника рецидивів, що проявляється у більшій кількості злочинів. Тортури та інші порушення прав ув'язнених є неприпустимим для країни, яка прагне стати частиною ЄС.

Діюча команда Міністерства юстиції розробила стратегію на найближчі роки, яка підкреслює більшість основних проблем та потреб ПС України на цьому етапі, в ній акцентується увага на таких задачах, як:

- створення належних умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту
- створення ефективної системи запобігання та протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню
- забезпечення права на охорону здоров'я та належне медичне обслуговування в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.
- збільшення застосування покарань та запобіжних заходів, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, та подальший розвиток органів пробації
- удосконалення методів та інструментів виправлення і ресоціалізації засуджених та їх подальше впровадження

- забезпечення належного рівня безпеки та правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах
- формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи
- розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи [57]

Хоч і вищеописані проблеми та заходи їх вирішення реалізуються в цей період та їх вирішення буде тривати щонайменше роками, головна увага в роботі буде акцентована на довгостроковій перспективі модернізації ПСУ, буде наведена спроба розширити розуміння потенціалу деяких інструментів та методів, які використовуються в Норвегії та США та на думку автора мають великий потенціал та важливість для ПС України.

Мета. Розробка рекомендацій для ПСУ на основі аналізу та порівняння досвіду та особливостей ПС України, Норвегії та США, які розширюють потенціал деяких інструментів, рішень та є наступним кроком для тих заходів, до яких вдається МЮ на даному етапі.

Завдання дослідження:

- провести ретроспективний аналіз історичного розвитку ПСУ, виявлення тенденції поступового відходу від карального методу виконання покарань.
- вивчення ключових історичних подій, які призвели до утворення ПС Норвегії та США в тому виді, в якому вона існують зараз.
- охарактеризувати структуру ПС України, важливі аспекти її діяльності.
- виділити головні особливості у підходах та інструментах ПС Норвегії та США, які можуть бути найбільш підходящими та ефективними для ПСУ.
- надати рекомендації щодо головних потенційних інструментів вирішення проблем ПС України, на яких пенітенціарній системі варто зосередитись в довгостроковій перспективі задля підвищення своєї ефективності.

Об'єкт дослідження - система юридичних норм та інституційних механізмів, на основі яких функціонують пенітенціарні системи України, Норвегії та США.

Предмет дослідження. Є напрямки реформування ПСУ задля підвищення ефективності реабілітаційної складової у діяльності ПС.

Методи дослідження:

- історичний аналіз ПС України, Норвегії та США у першому розділі
- порівняльний аналіз структур та особливостей ПС України, Норвегії та США у другому розділі
- аналіз нормативно-правової бази ПС України, Норвегії та США у першому та другому розділах
- Case study. Вивчення та порівняння конкретних в'язниць та проєктів
- SWOT-аналіз ПС України

Структура кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, першого розділу, в якому ми проведемо ретроспективний аналіз ключових етапів становлення сучасних ПС України, Норвегії та США, в другому розділі буде проведено порівняння структур зазначених ПС та будуть виділені деякі їх особливості, у третьому розділі ми підсумуємо всі рекомендації, які є доречними для ПС України, висновків, переліку використаних джерел.

Загальна кількість сторінок – 59.

Кількість таблиць – 4.

Кількість використаних джерел – 61.

РОЗДІЛ 1

ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ, НОРВЕГІЇ ТА США

Пенітенціарні системи України, Норвегії та США розвивались тривалий період, перенесли багато змін та криз, внаслідок чого утворилися їх сучасні ПС. В цьому розділі будуть описані головні передумови створення та існування ПС кожної країни на даному етапі.

1.1. Пенітенціарна система України за період незалежності

Пенітенціарна система - це система спеціально уповноважених органів і установ, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації[61].

У 1991 році, МВС України спільно з Генеральною прокуратурою України розробили та прийняли низку нормативних актів, які по суті розпочали процес реформування кримінально-виконавчої системи України, а точніше її початок трансформації від радянської до Української системи. Ці реформи були визначені та затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 року № 88 під назвою «Про Провідні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР» [34].

У той період була запроваджена перша загальнодержавна кримінологічна програма на період 1993-1996 років, яку було затверджено Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 року під назвою «Про державну програму боротьби із злочинністю» [35].

Для розуміння контексту ПСУ тих часів важливо звернути увагу на статистику основних показників, адже незалежність України починається з тенденції зростання кількості ув'язнених (офіційних джерел в той період не

публікувалось, тому інформація збирається з різних аналітичних центрів та незалежних організацій):

Таблиця 1.1

Таблиця 1.1 Кількість зареєстрованих злочинів в Україні у 1991-2000 р. [36]

Злочинність в Україні (1991 – 2000р.)	Кількість зареєстрованих злочинів
1991	405 516
1992	480 478
1993	539 299
1994	572 147
1995	641 860
1996	617 262
1997	589 208
1998	575 982
1999	558 716
2000	567 795

Причиною цього виступає те, що ПС знаходилась в стані постійного недофінансування, зростання рівня злочинності в умовах всезагальної нестабільності та неготовності правоохоронних органів до цього [37].

З набуттям незалежності ПСУ успадкувала радянську модель та стандарти виконання покарань та разом з ними - велику кількість проблем, які Україні доведеться поступово вирішувати.

Як видно зі статистики в таблиці 1.1 , кількість злочинів збільшилась на більш ніж 50% за 1991 - 1995 роки та в умовах відсутності належного фінансування - це призвело до значної переповненості установ виконання покарань.

В той період увага до ПСУ була мінімальна, а сама система не мала інститутів, законодавчої бази та ін. механізмів, які мали би ефективно

захищати права ув'язнених, що призвело до масового порушення прав людини, тортур, відсутності базової медичної допомоги. Самі приміщення установ виконання покарань та умови в них не відповідали стандартам.

Також не було ефективної системи ресоціалізації ув'язнених та варіанти альтернативного покарання.

Отже, перші роки незалежності призводять ПСУ до збільшення кількості ув'язнених майже вдвічі при умовах постійного недофінансування та ігнорування проблем ПС.

У 1995 році Україна стає членом Ради Європи, в тому числі взявши на себе зобов'язання провести значні організаційно-структурні зміни державного управління ПСУ. Головна ціль цих вимог полягала в повному розірванні організаційно-структурних зв'язків між ПС та відомствами поліції, безпеки, прокуратури та кримінального переслідування.

Це спонукало уряд у 1998 дати початок поступового процесу виведення ПС зі сфери прямого впливу органів МВС. Указом Президента України від 22 квітня 1998 р. «Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань» [38] на базі Головного управління виконання покарань МВС України як центральний орган виконавчої влади з тимчасовим підпорядкуванням МВС було створено Державний департамент України з питань виконання покарань.

Указ Президента від 31 липня 1998 р. № 344/98, затверджував Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань [39]. Згодом, відповідно до іншого Указу Президента від 12 березня 1999 року № 248/99 [40], Державний департамент України з питань виконання покарань було виведено з підпорядкування МВС України і підпорядковано безпосередньо Кабінету Міністрів України.

Після затвердження Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 р. [41] процес реформування кримінально-виконавча система набуває чітке визначення та відображення у Програмі подальшого реформування та

державній підтримці кримінально-виконавчої системи на 2002–2005 роки, яка затверджується Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 167 [42]. Як результат 11 липня 2003 р. було ухвалено Верховною Радою України Кримінально-виконавчий кодекс України, який набув чинності з 1 січня 2004 року [43].

Серед досягнень КВК України можна відзначити наступне: закріплення системи принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (ст. 5); визначення змісту таких базових понять кримінально-виконавчого права, як «виправлення засудженого» та «ресоціалізація»(ст. 6); закріплення основних прав та обов'язків засуджених (ст. 8–10). Крім того, КВК України містить інші статті, спрямовані на гуманізацію процесу відбування покарання засудженими.

Дивлячись на статистику загальної кількості ув'язнених та кількість ув'язнених на 100 тис. населення (див. таблицю 1.2) не можна не помітити, що після пікових показників у 2000 році (майже 220 тис. ув'язнених, що становило 443 ув'язнених на 100 тис. населення) починається тенденція зниження цих показників, яка триває до цього часу.

На початку 2000-х почала збільшуватись популярність ідеї необхідності пробації в ПСУ в контексті гуманізації системи. Як результат у 2008 році були прийняті дві державні концепції, в яких просувається створення служби пробації в Україні: Концепція реформування кримінальної юстиції України, яка була затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 [6], а також Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [7], схвалена Указом Президента України від 25 квітня 2008 року № 401/2008.

Таблиця 1.2. Загальна кількість ув'язнених, кількість ув'язнених на 100 тис. населення та рівень наповнення в Україні у 2001-2012,2014, 2019,2021 р. [44]

Тенденція в'язничного населення (дані Ради Європи)	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення	Рівень наповнення. %
2001	198 885	406	92
2002	198 946	405,7	89,2
2003	198 386	407,8	90
2004	193 489	406,3	122
2005	179 519	381,1	112,9
2006	165 408	353,8	103,4
2007	154 055	331,5	96,7
2008	148 339	321,1	93,5
2009	146 394	318,5	92,7
2010	152 169	332,4	96,7
2011	158 532	347,7	100,6
2012	151 122	332,5	95,9
2014	92 290	204	65,7
2019	52 973	125,7	Інформація не надсилалась
2021	49 520	119,6	Інформація не надсилалась

На початку 2000-х почала збільшуватись популярність ідеї необхідності пробації в ПСУ в контексті гуманізації системи. Як результат у 2008 році були прийняті дві державні концепції, в яких просувається створення служби пробації в Україні:

Концепція реформування кримінальної юстиції України, яка була затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 [6], а також Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [7], схвалена Указом Президента України від 25 квітня 2008 року № 401/2008.

Дискусії щодо концепцій та реалізації впровадження пробації тривали роками, однак 5 лютого 2015 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про пробацію» (№ 160-VIII) [5], який вступив у дію 27 серпня 2015 року.

Отже, Верховна Рада України схвалила важливий крок у наближенні юстиції та ПС України до міжнародних стандартів та створенні у державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру - пробації. Після тринадцятирічних роздумів та дискусій у наукових і політичних колах стосовно доцільності та своєчасності такої реформи в Україні, цим законом була поставлена крапка.

Згодом, окремі практичні заходи із створення та розвитку національної моделі пробації були включені до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки (Указ Президента від 20.05.2015 № 276)[4] та до Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента від 25.08.2015 № 501)[3].

Закон України від 7 вересня 2016 року № 1492-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» [2] був прийнятий з метою узгодження положень ЗУ «Про пробацію» з іншими законами. Цим законом були внесені зміни до: Кримінального кодексу, Кримінально-виконавчого кодексу та Кримінального процесуального кодексу, зокрема до переліку органів виконання покарань внесено уповноважений орган з питань пробації, урегульовано з іншими законами порядок складання досудової доповіді, здійснення пробаційного нагляду, реалізацію пробаційних програм та здійснення заходів пенітенціарної пробації.

В контексті реформи Державної кримінально-виконавчої служби у березні 2016 року у складі міністерства було створено центральний орган управління діяльністю пробації - Департамент пробації з відповідними управліннями пробації при шести міжрегіональних управліннях з питань

виконання покарань та пробації. Однак уповноважені органи з питань пробації, які утворили структуру національної пробації фактично розпочали роботу з 1 січня 2017 року. Станом на 1 січня 2017 року налічувалося 498 уповноважених органів з питань пробації, діяльність яких забезпечували 3,3 тис. працівників (юристи, фахівці із соціальної роботи, психологи).

З метою створення об'єднання та повноцінної системи пробації в Україні у січні 2018 року було створено єдину Державну установу «Центр пробації», що зазначається у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 655-р [1]. Внаслідок утворення «Центру пробації» відбулось підпорядкування їй уповноважених органів з питань пробації, удосконалено організаційну структуру, механізм використання фінансових, матеріальних та технічних умов функціонування органів пробації.

У 2010 році внаслідок підписання указу Президентом України [9] «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» відбувається реорганізація Державного департаменту України з питань виконання покарань, внаслідок якої вона перетворюється на Державну пенітенціарну службу України, який стає центральним органом виконавчої влади, що входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Продовженням цих змін став Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011, який затвердив Положення про Державну пенітенціарну службу України та визначає, що Державна пенітенціарна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України. Варто згадати також про постанову Кабінету Міністрів України «Про утворення територіальних органів Державної пенітенціарної служби», яка була затверджена 20 жовтня 2011 року та здійснювала реорганізацію центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань та його територіальних органів.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18 травня 2016 р. № 343 [45] та постановою Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» від 18 травня 2016 р. № 348 [46] було ліквідовано Державну пенітенціарну службу України. Завдання та функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації були покладені на Міністерство юстиції а також було ліквідовано як юридичні особи публічного права територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та утворено як юридичні особи публічного права територіальні органи Міністерства юстиції – міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації: Західне, Південне, Південно-Східне, Північно-Східне, Центральне, Центрально-Західне [8].

13 вересня 2017 року Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова № 709 «Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань»[47], відповідно до якої було створено юридичну особу публічного права - міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань, який відомий як Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України.

Зазначений територіальний орган існував до початку 2020 року. Однак, 24 січня 2020 року, згідно з Постановою № 20 Кабінету Міністрів України «Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції № 20» [48], цей орган разом із Центральним міжрегіональним управлінням з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції було ліквідовано. Натомість було створено нову юридичну особу публічного права - міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань

виконання кримінальних покарань, який називається Департамент з питань виконання кримінальних покарань.

Окремою важливою складовою ПС є питання бюджету та фінансування, адже воно має прямий вплив на можливості та якість роботи ПС, відповідно це також може впливати на наслідки пенітенціарної політики, як-от у виді рецидивів та інших наслідків.

Більшу частину періоду незалежності України ПС перебувала у стані значного недофінансування, внаслідок чого будь-які кардинальні зміни в системі, як побудова нових в'язниць, СІЗО та інших закладів, або залучення освічених кадрів високого рівня, експертів та ін. було вельми проблематичним та обмеженим. Проблеми ПС були не популярними та їх явно не пріоретизували, однак після 2015 року можна помітити початок тенденції значного зростання обсягів фінансування ПС (таблиця 1.3) [37]. Лише між 2015-2018 рр. фінансування ПС збільшилось приблизно вдвічі. Подібних хвиль різкого збільшення бюджету було кілька за часи незалежності (таблиця 1.3). Незважаючи на фактор інфляції, який частково знецінює цей приріст бюджету, ресурсів у ПС стало значно більше, а її проблеми та потреби - почали отримувати значно більше уваги та підтримки.

Підсумовуючи питання тенденції збільшення бюджету, варто також звернути увагу паралельно на тенденцію зменшення кількості ув'язнених загалом та кількості ув'язнених на 100 тис. населення, адже це є показником кількості ресурсів, які має ПС на кожного ув'язненого в середньому. Як показує наведена у цьому розділі таблиця 1.2, кількість ув'язнених суттєво зменшується останнє десятиліття, а розмір бюджету ПС, відповідно до таблиці 1.3 має тенденцію збільшення.

Таблиця 1.3 Бюджет ПСУ у 1998-2009,2011-2020 р. [37]

Бюджет пенітенціарної системи (рік)	Сума (млн. грн.)
1998	227
1999	215
2000	204
2001	350
2002	418
2003	453
2004	613
2005	814
2006	1062
2007	1455
2008	1978
2009	1881
2011	2598
2012	2843
2013	2896
2014	2883
2015	2962
2016	3523
2017	4309
2018	6020
2019	6786
2020	7517

1.2. Розвиток пенітенціарної системи Норвегії

Пенітенціарна система Норвегії має одні з найнижчих показників рецидивізму та кількості ув'язнених на 100.000 населення [10]. Сучасна ПС Норвегії привертає значну увагу міжнародної спільноти, її методи, архітектура та знаходження Норвегії серед найкращих позицій по більшості статистичних показників наводить на думку, що їм вдалось знайти ефективну модель ПС. Тому в цій роботі буде досліджений розвиток ПС Норвегії та головні особливості цієї системи, в тому числі для подальших рекомендацій, які можна буде втілити в Україні.

Незважаючи на те, що у 1902 році було скасовано смертну кару для цивільних, а у 1982 р. також і довічне ув'язнення, справжня трансформація ПС системи почалась після 1998 року, коли Міністерство юстиції Норвегії переоцінило методи та цілі ПС та зосередилась на реабілітації в'язнів через навчання, професійну підготовку, терапію та ін підходи [49].

У 2002 році було розформоване Тюремне управління ("Prison Board") та створена Норвезька виправна служба ("Norwegian Correctional Service"), яка несе відповідальність за здійснення затримання та покарання у спосіб, який захищає суспільство та запобігає злочинам. Служба підпорядкована Міністерству юстиції та громадської безпеки Норвегії.

У 2007 році починається друга хвиля змін у ПС Норвегії, які проявились в пріоритетизації реабілітації з особливим акцентом на сприянні у пошуку житла та роботи з постійним доходом ще до звільнення ув'язнених [49].

Внаслідок вищеописаних змін та інших системних змін в ПС Норвегії максимальним вироком, який може ухвалити суд за невеликим винятком (переважно за геноцид і військові злочини) є засудження злочинців до 21 р. позбавлення волі. Наприкінці основного строку ув'язненому кожні п'ять років можуть додавати п'ятирічний термін покарання, якщо система визначить, що він чи вона не реабілітовані та не готові до ресоціалізації [51].

Відомим прикладом цих змін та унікальності ПС Норвегії є Андерс Беринг Брейвік, який є організатором і виконавцем терористичних актів, внаслідок яких загинуло 77 людей та 240 (кількість поранених називається різною в різних джерелах) отримали поранення. Брейвіка засудили до 21 р. ув'язненні незважаючи на те, що він вчинив найбільший терористичний акт в історії Норвегії [50].

В'язниця “Halden”, яка відкрилась у 2010 році та вважається “найбільш гуманною в'язницею у світі” [12] стала першою в'язницею, побудованою після вищеописаних радикальних змін в ПС Норвегії, внаслідок чого реабілітація стала фундаментом проектування цієї в'язниці. Кожен аспект закладу був розроблений, щоб полегшити психологічний тиск, пом'якшити конфлікти та мінімізувати міжособистісні тертя. Навіть природа навколо в'язниці у вигляді розлогих лісів довкола є частиною реабілітаційного впливу на в'язнів, їх виправлення [11].

Вищі стандарти установ ПС Норвегії мають високу ціну, адже Норвегія посідає перші місця у світі по критерію бюджетних витрат на одного ув'язненого в рік. Нові в'язниці (зокрема описана в цьому розділі в'язниця “Halden”) потребують ще більше бюджетних видатків, аніж в'язниці, які були побудовані в минулому сторіччі. Середньостатистичні витрати на кожного ув'язненого в Норвегії в 2-4 рази вищі, ніж середньостатистичні витрати на кожного ув'язненого в США [59]. Високий щорічний бюджет на одного ув'язненого у комплексі з низькою кількістю ув'язнених дозволяють ПС Норвегії інвестувати значні ресурси у реабілітацію ув'язнених, підтримувати високі стандарти в установах ПС та створювати нові тенденції у плануванні нових в'язниць та впровадження реабілітації[60].

1.3. Розвиток пенітенціарної системи США

Сполучені Штати Америки в процесі свого історичного розвитку та розвитку ПС відкрили світові два підходи до виконання покарань у 19 столітті:

Пенсільванська система - являє собою систему одиночного ув'язнення, для якої характерні сувора ізоляція кожного засудженого, абсолютне мовчання та виконання арештантами невеликих робіт в камерах.

Оборнська система - це система принципів побудови відбування покарання у вигляді позбавлення волі в умовах тюремного ув'язнення. Характеристика закладів такого типу зводиться до того, що ув'язнені проживали в роздільних камерах-келіях тільки на ніч; вдень працювали всі разом, але з дотриманням суворого мовчання [52].

Як наслідок Пенсільванська система стала зразком одиночного ув'язнення, а Оборнська система - зразком загальних тюрем.

Розглядаючи сучасну ПС США, її проблеми та її спроби їх вирішити варто почати з їх передумов, які мають своє ключове місце у другій половині двадцятого століття. Внаслідок швидкого поширення продажу та вживання наркотичних речовин у 1980-х уряд США бере курс на “війну з наркотиками”, що призвело до змін у законодавстві та політиці призначення покарань. Внаслідок цього кількість американців, ув'язнених за злочини, пов'язані з наркотиками, зросла з 41 тис. у 1980 році до 431 тис. у 2019 році. Значно збільшилась кількість довічно ув'язнених та зросли терміни покарань [13].

Політика масової інкарцерації, яка стала наслідком проголошення “війни з наркотиками” не мала рівномірного впливу на всіх громадян США. Так, чорношкірі чоловіки в шість разів частіше потрапляють до в'язниці, ніж білі чоловіки, що несе характер системної дискримінації. Як показують

дослідження, проблема системної расової дискримінації триває до цього часу [14].

Вищеописана тенденція призвела до збільшення тягаря фінансування ПС США майже у 10 разів - з 6.7 мільярдів доларів у 1985 році до 56.6 мільярдів доларів у 2019 році [13].

Разом з цим, у 1980-90 відбулась інша важлива зміна, яка має безперечний вплив на сучасний стан ПС - початок масових приватизацій та будівництв приватних в'язниць. Метою приватизації було зменшення навантаження на бюджет, збільшення ефективності ПС. Сама приватизація працювала на основі того, що з одного боку - компанії, які є власниками в'язниць (або керуючими), слідчих ізоляторів чи центрів реституції підписували контракт з іншою стороною - федеральним урядом, урядом штату або окружною владою. Власники в'язниць зобов'язувались утримувати ув'язнених відповідно до встановлених державою стандартів, забезпечувати відповідний рівень безпеки. У відповідь ці компанії отримували грошову компенсацію за кожного ув'язненого [52].

Останні десятиліття в ПС США відбувається зміни, внаслідок чого кількість ув'язнених стабілізувалось. Хоч і однією з головних причин є зниження рівня злочинності, все ж не менш важливим фактором стали прогресивні зміни у політичній, законодавчій та судовій сферах. Ці зміни успішно зменшили ув'язнення без негативного впливу на громадську безпеку. До прикладу, у 2014 році Комісією з вироків Сполучених Штатів ("the United States Sentencing Commission") були одногolosно проголосовано за скорочення надмірних строків покарань для осіб, які відбувають покарання за федеральні злочини проти наркотиків, що вплинуло на 46 тис. осіб.

Також у багатьох штатах були ухвалені закони, які знижували статус деяких злочинів проти власності та наркотичні речовини зі статусу "felonies" до статусу "misdemeanors", збільшили фінансування профілактичних програм

та інші зміни, які стали реакцією на кризу в ПС системі останніх десятиліть [13].

В наступному розділі будуть детальніше проаналізовані діючі та заплановані програми та зміни в ПС США, актуальні проблеми та особливості їх сучасної ПС.

Висновок до розділу 1

Починаючи з 1991 років ПС України поступово відходить від радянської моделі виконання покарань. Опинившись під політичним впливом з боку Ради Європи, її структур, ЄСПЛ та глобальних тенденцій ПС України з кожним етапом свого розвитку підвищувала свої стандарти прав людини, покращила методи та нормативно-правову базу.

Окрім структурних змін, які відбувались з органом виконання покарань, відбулось також створення та розвиток пробації, а також збільшення інших видів альтернативного покарання та збільшилось його використання. Освіта як необхідний елемент впливу на ув'язнених була закріплена в нових законах та деталізована.

Розглянувши статистичні показники злочинності, кількості ув'язнених, наповненість установ та бюджету були проаналізовані та підкреслені різні тенденції в історії ПС незалежної України, як-от деякі періоди переповненості в'язниць, збільшення бюджету в останнє десятиліття та значне зниження кількості ув'язнених за останнє десятиліття.

Показники рецидиву та стандарти ПС Норвегії значно покращились за останні десятиліття, що стало наслідком конкретних змін як на законодавчому рівні, так і переходу моделі виконання покарань Норвегії від каральної до реабілітаційної. В даному розділі ми розглянули деякі ключові зміни, які відбулись в ПС Норвегії, які мають значний вплив на сучасний

вигляд Норвезької ПС та звернули увагу на деякі цікаві події, як от судовий вирок Брейвіку та побудова в'язниці з новими стандартам "Helden".

Розглядаючи розвиток ПС США, ми зачепили Пенсільванську та Оборнську системи, проаналізували головні проблеми другої половина двадцятого століття, які вплинули на сучасний вигляд ПС США та деякі нормативно-правові зміни, які почали прийматись в останні десятиліття як реакцію на нові проблеми.

В наступному розділі ми зосередимося детальніше на сучасних структурах та особливостях ПС України, Норвегії та США.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ, НОРВЕГІЇ ТА США

Пенітенціарні системи України, Норвегії та США працюють за певними правилами та структурами, мають свої підходи та наслідки, які відрізняються між кожною країною. В цьому розділі ми проаналізуємо особливості функціонування кожної з ПС цих країн та порівняємо їх між собою. Метою розділу є виділення особливостей ПС цих країн, припущення щодо наслідків таких особливостей.

2.1.Сучасна пенітенціарна система України та заплановані проекти

Сучасна пенітенціарна система функціонує в особливих умовах, які не були передбачені минулими стратегіями - в умовах повномасштабної війни з російським агресором. Повномасштабна війна, серед інших своїх наслідків, має безпосередній вплив на ПСУ. Як зазначено на офіційному сайті міністерства юстиції: “У 2022 році кожна третя українська в’язниця перебувала у зоні активних бойових дій, кожна п’ята – зазнала руйнувань, а кожна десята – зазнала російської окупації. Проведено евакуацію близько 2,5 тисячі осіб, узятих під варту, та засуджених з установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, які розташовані поблизу районів ведення бойових дій.”, зазначено на офіційному сайті міністерства юстиції [15].

Як вже було зазначено у попередньому розділі, повноваження з реалізації державної політики у сфері ПСУ покладені на Державну кримінально-виконавчу службу України, яка підпорядковується Міністерству юстиції.

Департамент з питань виконання кримінальних покарань є міжрегіональним територіальним органом Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань, він є органом Державної кримінально-виконавчої служби України та координується заступником Міністерства юстиції України [16].

Державна установа «Центр пробації» відповідає за виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Мін'юсту.

Серед головних напрямків діяльності ДУ «Центр пробації» є три головних видів пробації:

- досудова пробація, сутність якої зводиться до складання досудової доповіді, що включає в себе об'єктивну інформацію про обвинуваченого, яка характеризує обвинувачену особу та сприяє у прийнятті судом рішення щодо міри відповідальності обвинуваченого;

- наглядова пробація, яка являє собою здійснення наглядових та соціально-виховних заходів стосовно осіб, засуджених до різних видів покарань, таких як позбавлення права на посади, громадські або виправні роботи, умовне звільнення з випробуванням, звільнення вагітних жінок і матерів з малолітніми дітьми, а також направлення засуджених до обмеження волі до виправних центрів;

- пенітенціарна пробація, що є підготовкою засуджених до звільнення з метою успішного трудового і соціального влаштування після виконання покарання[5].

Серед ключових напрямків діяльності ПС є ресоціалізація. Це комплекс заходів, які застосовуються на різних етапах виконання кримінальної відповідальності. З метою зміни асоціальних установок, цінностей, корекції неправомірної поведінки, протидії асоціальній деградації особистості, запобігання злочинам та створення сприятливих умов для

подальшої соціалізації. Це включає правові, педагогічні, організаційні, психологічні та виховні заходи, спрямовані на вплив на особу з метою її повернення до нормального соціального життя та врегулювання її поведінки.

Необхідність процесу ресоціалізації обумовлена перебуванням ув'язненого в ізоляції від суспільства. Адже особистість засудженого переживає суттєві зміни, які призводять до зміни пріоритетних цінностей. Ті цінності, які раніше були важливі для індивіда і забезпечували його індивідуальне існування, стають менш вагомими. Тоді як цінності, що відображають соціальну сутність людини, постають на другорядному місці.

Серед основних засобів ресоціалізації засуджених можна вважати встановлений порядок виконання та відбування покарання, здобуття освіти, виховну роботу, трудове виховання та професійну. А також відновлення зв'язків з представниками суспільства. Засоби ресоціалізації використовуються з огляду на тип покарання, індивідуальні особливості засудженого та його воля повернутися до нормального способу життя, який прийнятий соціально. Завдяки успішній ресоціалізації засуджені стають безпечнішими для суспільства, а ризик рецидиву зменшується[58].

Освіта також є важливим інструментом ресоціалізації. Під освітою мається на увазі ширше поняття, а не тільки про отримання певного рівня освіти або кваліфікації в певній спеціальності. Справа йде про освіту як педагогічний процес, який має високу виховну спрямованість. Цей процес підвищує рівень загальної культури та почуття власної гідності, а також розширює перспективи успішної соціальної реінтеграції після звільнення. Згідно зі статтями 6, 125 та 126 КВК України,[43] загальноосвітнє та професійно-технічне навчання є одним із основних засобів досягнення цілей пенітенціарного процесу, таких як виправлення та ресоціалізація засуджених. Варто відзначити, що в пенітенціарних закладах України в цей час спостерігається розвиток системи загальної та професійно-технічної освіти. Ця система має міцну нормативно-правову базу, а також мережу закладів

загальної освіти та професійно-технічного навчання. Крім того, наявна достатня матеріально-технічна база, яка забезпечує можливість практичної підготовки та виконання професійних обов'язків [53].

Головними орієнтирами для цілей та подальшої діяльності ПС України на сьогодні є Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 та затверджений план заходів на 2022-2024 роки щодо її реалізації. Головні задачі, які стоять в основі цієї стратегії описані у вступі [55].

Як зазначено у статті 314-1 КПК України “З метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду” [54]. Досудова доповідь складається представником уповноваженого органу з питань пробації, однак після заяви Міністра юстиції Д. Малюськи у 2020 про запуск програмного забезпечення, яке має елементи штучного інтелекту, та яке буде допомагати складати досудову доповідь. Це програмне забезпечення отримало назву “Касандра” [17].

Метою “Касандри” та її західних аналогів є розрахунок ймовірності вчинення нового злочину. Працівник пробації отримує як результат оцінку ймовірності вчинення повторного злочину від 0 до 97 балів. Хоч і ця оцінка має рекомендаційний характер на даному етапі, тим не менш така оцінка може вносити свою користь у прийнятті судових рішень як оцінка, заснована на статистичних даних та яка майже позбавлена людських впливу людського суб’єктивного оцінювання.

Незважаючи на те, що інформація про готовність “Касандри” до використання у практиці складання досудових доповідей ще не з’являлась і схоже, що “Касандра” досі знаходиться на етапах навчання на базах даних, все ж сам факт того, що такий проєкт був запуснений та анонсований свідчить на позитивні тенденції в Міністерстві юстиції як-от готовність та відкритість МЮ до інновацій у сфері штучного інтелекту, які мають великий

та ширший потенціал, ніж тільки вносити рекомендації на стадії підготовки досудових доповідей. Однак незважаючи на всі переваги таких алгоритмів, про “Касандру” не було надано майже ніякої інформації: незрозумілі принципи її роботи, не надано ніякої інформації про розробників та чи беруться до уваги під час розробки цього алгоритму та його навчання стандарти щодо ІІ в сфері правосуддя [20].

Цікавим кейсом є всеукраїнський архітектурний конкурс на кращий проєкт нового СІЗО на вул. Збиральній, що на околиці Львову. В проєкті заплановано побудувати цілий комплекс будівель, серед яких буде сім тюремних корпусів, лікарню, амбулаторію, адмінбудинок, корпуси й відповідну інфраструктуру для правоохоронців, спортивний корпус для ув'язнених, а також планують облаштувати 63 ізольовані прогулянкові дворики.

Візуалізація запланованого проєкту наводить на думку, що схожих установ з такими умовами та виглядом в Україні ще не було, та що це СІЗО вже більше схоже на установи західного зразка, а не радянські будівлі, на базі яких функціонує українська ПС [33].

Хоч і на цьому етапі відсутня інформація щодо будь якого просування у реалізації цього проєкту та конкретних строків, втім сам факт того, що такий проєкт виграє конкурс в Україні та такі умови сприймаються переважно позитивно суспільством - наводить на думку, що каральний підхід у ПС відходить на задній план та створюються умови для побудови ПС, яка буде базуватись на реабілітаційних підходах.

Задля створення детальнішої характеристики сильних і слабких сторін, потенційних можливостей та ризиків ПС України було створено таблицю SWOT аналізу (див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1 SWOT Аналіз Української пенітенціарної системи

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - команда МЮ, яка усвідомлює більшість головних проблем ПС та зацікавлена реформувати систему. - бюджет ПС має тенденцію значно збільшуватись, що збільшує потенціал реформування. - готовність іноземних експертів допомагати та співпрацювати у реформуванні системи, що використовується нами. - відкритість команди МЮ до інноваційних підходів (як-от проєкт “Касандра”). - детально прописана стратегія з індикаторами виконання та строками. 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатня прозорість ПС, повноцінної статистики та інших даних. - відсутність оцінки наслідків впровадження різних заходів та політики, відповідно роботи над помилками. Неготовність визнавати помилки та нести за них відповідальність. - обмеженість бюджету. Незважаючи на тенденцію збільшення бюджету - його недостатньо для повноцінного оновлення всіх установ. - реабілітація та ресоціалізація ув'язнених на відносно низькому рівні. - корупція в ПС та в судовій системі.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - оновлення системи свіжими професійними кадрами, перехід від радянської каральної системи до реабілітаційно-професійної. - оновлення навчальних програм та методів як шлях покращення реабілітаційної складової. - популяризація важливості вирішення проблем ПС. - покращення умов ув'язнення (на прикладі Норвегії). - імплементація ІІІ у діяльність ПС та судової системи на різних етапах. - економія бюджету внаслідок заміни частини персоналу ІІІ. 	<ul style="list-style-type: none"> - повномасштабна війна: загроза життю ув'язнених, фізичне знищення чи пошкодження установ. - повномасштабна війна: значне зменшення фінансування. - потенційна відсутність справжньої зацікавленості МЮ у реформуванні ПС чи недотримання стратегії 2026 р. - зупинення реформації та розвитку ПС на даному етапі, тобто відсутність значних змін найближчі роки - різке збільшення кількості злочинів при тому, що в'язниці закриваються.

2.2.Сучасна пенітенціарна система Норвегії та заплановані проекти

Пенітенціарній системі Норвегії, яка ще у 1990-х мала схожі принципи та підходи до ПС Сполучених Штатів Америки та схожу статистику рецидивів вдалось досягнути кардинальних змін за приблизно два десятиліття [22].

Розглядаючи побудову сучасної ПС Норвегії важко не помітити її організаційну особливість - невеликі в'язниці, які розташовані по всій країні у відносно великій кількості. Як стверджується на офіційному сайті Пенітенціарної служби Норвегії - ув'язнений повинен мати право відбути покарання недалеко від свого місця проживання, що і є однією з причин розбудови великої кількості в'язниць по всій країні. Середньостатистична в'язниця в Норвегії має 70 камер, що сильно контрастує з централізованою пенітенціарною системою США.

Самі покарання мають явно не “каральний” характер, адже вони значно коротші, ніж в інших західних країнах, як і самі умови відбування покарання, які також носять менш обмежуючий та каральний характер. Це проявляється наприклад у тому, що максимальне покарання (крім незначних виключень, як було зазначено у попередньому розділі) становить 21 років, однак до них рідко доходить, адже по офіційній статистиці за останні роки середній термін покарання становить близько 8 місяців. Понад 60% безумовних вироків - тривають до 3 місяців, а майже 90% - до одного року[21].

Розглядаючи структуру ПС Норвегії варто підкреслити наступні її особливості:

- У Норвегії немає аналогів українських СІЗО, функції СІЗО також виконують в'язниці. Однак ув'язнені можуть вимагати ізоляції від засуджених, а також просити помістити їх у спеціальні приміщення, які призначені для засуджених.
- Установи виконання покарань ПС Норвегії мають три рівні безпеки: підвищений рівень безпеки (закриті в'язниці), низький рівень безпеки

(відкриті в'язниці) і програма перехідного житла (Transitional Housing). Більшість (майже 70%) установ в країні відносять до підвищеного рівня безпеки [51].

Варто окремо розглянути питання освіти як робочого персоналу, так і ув'язнених. Тюремні офіцери в Норвегії проходять дворічну освіту в спеціальній академії, де вони отримують повну зарплату та навчаються таким предметам, як психологія, кримінологія, право, права людини та етика. Їх навчають бути скоріше наставниками ув'язнених, ніж охоронцями тюрми.

Освіта являє собою один з головних інструментів у досягненні реабілітації засуджених. Вона може гарантувати успішну інтеграцію у суспільство при поверненні до нього звільнену особу, відповідно і знизити ризик рецидиву цієї особи.

Серед цілей освіти в пенітенціарній системі є не тільки професійний розвиток ув'язнених та збільшення знань, але і передача ключових цінностей, як-от відповідальність, повага до інших і тд. [26].

Враховуючи те, що зменшення кількості ув'язнених та пом'якшення покарання вплинули позитивно на рецидиви, варто звернути увагу також на економічну вигоду, яка була отримана внаслідок реформ. Зменшення кількості ув'язнених, які перебувають у в'язниці шляхом скорочення терміну ув'язнення не збільшуючи при цьому рівень рецидивізму означає, що більше осіб зможуть робити внесок в економіку Норвегії після закінчення терміну покарання. Окрім цього, серед ув'язнених, які були безробітними до арешту, відбулося збільшення рівня зайнятості на 40%. Пенітенціарна система Норвегії надає своїм ув'язненим освітні знання та трудові навички, які мають довгострокову користь для економіки країни, а також покращують їх особисте життя, адже ці навички сприяють налагодженню різноманітних соціальних зв'язків та зменшують залежність від кримінального середовища та субкультури [25].

Серед відомих в'язниць є кілька особливо цікавих з точки зору дослідження, наприклад:

- Згадана у першому розділі Halden Prison. Хоч і це в'язниця з максимальним рівнем безпеки для небезпечних злочинців, в ній є фітнес-центр, бібліотека, каплиця, спортивні майданчики, центр відвідування сімей, школа і навіть студія звукозапису. Сама в'язниця оформлена в яскравих тонах і має оригінальні твори мистецтва. В'язні живуть в камерах одиночного ув'язнення, в кожній є окрема ванна кімната, телевізор із плоским екраном і вікно, з якого відкривається вид на зелений пейзаж.

Окремою цікавою особливістю є те, що попри максимальний рівень безпеки тюрма не має класичних засобів безпеки, таких як колюча стрічка, електроогорожі, охоронні вежі чи снайпери. Замість цього використовується безпечне скло, бетонно-сталеві стіни та система тунелів, через які охоронці заходять та виходять у чи з в'язниці [24].

- Bastøy Prison, яка є по суті острівною тюрмою без стін чи значної озброєної охорони. Для відбування покарання у цій в'язниці в'язні повинні подавати заяву та отримати дозвіл на відбування покарання в ній. Якщо особу вважають небезпечною, заяву відхиляють.

Ув'язнені живуть у котеджах, обідають їжею, приготованою шеф-кухарем, а також насолоджуються сауною, тенісом та катаються на конях. Сам персонал живе поряд з ув'язненими та часто приймає участь у активностях з ними.

За час існування тюрми в сучасному виді була лише одна спроба втечі [23].

На прикладах таких нових в'язниць, як вищеописана Halden Prison можна проаналізувати сучасні підходи Норвегії до побудови в'язниць:

- переосмислення структури тюремного комплексу. Замість класичної централізації всієї в'язниці в одне приміщення заради легшого контролю тут спроектували в'язницю як комплекс кампусів задля створення більшого простору між в'язнями, що знижує частоту конфліктів між ними.
- внаслідок планування у вигляді комплексу кампусів між в'язнями та охоронцями збільшується контакт. Як показує практика - це сприяє більш дружнім стосункам. В кінцевому результаті це знижує рівень напруги у в'язниці та робить її безпечнішою.
- приміщення переважно побудовані не з класичних матеріалів, як-от сталь, бетон та ін., а зі скла, дерева та інших матеріалів, з якими приміщення відчувається менш суворим ніж в класичних в'язницях. Самі вікна робляться якомога більшими задля кращого доступу природного світла, а за вікнами не видно решіток чи колючого дроту.
- на відміну від традиційних тюрем, де вікна виходять тільки на внутрішній двір, у мешканців Галдена є можливість насолоджуватися видами за межами в'язниці. Це допомагає їм уникнути відчуття перебування в деприваційній камері. Спостерігаючи з вікон за зміною пейзажів протягом року, ув'язнені зберігають контакт з часом і простором.

Сутність сучасної ПС Норвегії відображає твердження, що позбавлення волі - це і є покарання, решта зусиль мають направлятись на реабілітацію та гуманне відношення.

2.3.Сучасна пенітенціарна система США та заплановані проекти

Як вже було зазначено в попередньому розділі, сучасна ПС США успадкувала проблеми та виклики пенітенціарної та правової політики останніх років п'ятдесят, серед яких: перше місце у світі по кількості

ув'язнених [18], шосте місце у світі по кількості ув'язнених на 100,000 населення [19]. Цю статистику супроводжують такі наслідки та проблеми, як велике бюджетне навантаження, низька ефективність реабілітаційної складової, адже кількість рецидивів є високою. Як показує дослідження Міністерства юстиції США [56], 71% ув'язнених, які були звільнені у 2012 році у 34 штатах були заарештовані за повторний злочин протягом п'яти років, тобто до 2017 року.

Інститути ПС США поділяються на:

- В'язниці типу "Jail", У цьому типу в'язниць утримуються особи до винесення судового рішення, або в деяких випадках після винесення судового рішення. В'язницями цього типу зазвичай управляють місцеві правоохоронні органи, як-от шериф чи місцевий начальник поліції. Існує незначна кількість приватних в'язниць цього типу. Найчастіше в'язниці цього типу мають місцеву юрисдикцію, однак бувають і міжрегіональні в'язниці "Jail", юрисдикція яких поширюється на дві або більше штатів та між ними складається офіційна угода про управління в'язницею. Особи, які відбувають кримінальне покарання у в'язницях цього типу зазвичай засуджені до позбавлення волі на строк до одного року.
- В'язниці типу "Prison". В них утримуються особи, яких було визнано винними у вчиненні кримінального правопорушення. Вони функціонують переважно під керівництвом Департаменту виконання покарань штату (Department of Corrections) або Федерального бюро в'язниць (Federal Bureau of Prisons (BOP)). Частина в'язниць типу "prison" є приватними, як і у в'язницях типу "Jail". Як правило особи, які відбувають покарання у в'язниці типу "prison" відбувають покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 1 року [27].

Реабілітаційна політика Сполучених Штатів включає: пробацію, яка призначається судом до осіб, які відбули частину строку ув'язнення у

в'язниці типу "jail" та можуть реалізувати залишок покарання у пробації, або одразу замість ув'язнення; контрольоване звільнення (Supervised release) та умовно-дострокове звільнення (parole) є формами нагляду після ув'язнення, тобто вони назначаються після відбування значної частини терміну позбавлення волі в рамках кримінального покарання. Різниця між ними полягає в тому, що умовно-дострокове звільнення (parole) – це вид дострокового звільнення, який надається на основі належної поведінки обвинуваченого протягом терміну ув'язнення. На відміну від цього, контрольоване звільнення (Supervised release) не є різновидом дострокового звільнення, воно не відбувається в обмін на час, який ув'язнений має відбувати покарання у в'язниці. Натомість особа яка звільняється з в'язниці після відбуття повного терміну ув'язнення залишається під особливим наглядом.

Розглядаючи ПС США неприпустимим є ігнорування теми приватних в'язниць. У 1980-х ПС США мала проблему переповненості в'язниць, шукаючи вирішення цій проблемі та дотримуючись припущення, що приватні підприємства здатні виконувати майже будь-які завдання ефективніше, ніж державні - було прийнято рішення про початок широкого використання приватних в'язниць. Приватні в'язниці зобов'язувались дотримуватись встановлених стандартів та отримували грошову компенсацію за ув'язнених. Однак останні роки внаслідок виявлення вищого рівня насильства та нижчого рівня безпеки у приватних в'язницях[31], а також внаслідок нової хвилі боротьби з системним расизмом в США звучали заяви про необхідність закриття всіх приватних в'язниць або послаблення їх ролі в ПС США [32].

Цікавим є досвід використання штучного інтелекту, який має США. Розглянемо систему COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), яка є розробленим приватною компанією алгоритм, що використовується на різних етапах кримінального судочинства, зокрема:

досудові та громадські виправні заходи, пробація, тюремне ув'язнення та умовно-дострокове звільнення. Хоч і він використовується для різних цілей, головною задачею цього алгоритму є розрахунок ймовірності вчинення рецидиву особою[28].

Хоч і в адресу цього алгоритму прозвучало чимало критики, як-от схильність системи до дискримінації [29], все ж труднощі подібного характеру мають свої причини, адже система такого типу навчається на основі баз даних, створених людьми та самі принципи діяльності системи також встановлюються розробниками. Тим не менш, COMPAS проходив оновлення та використовується у рекомендаційних цілях багатьма штатами, тобто цей проєкт не є провальним та з певними покращеннями здатний вносити користь в діяльність судової та пенітенціарної системи.

Загалом, штучний інтелект використовується не лише для розрахунку ймовірності рецидиву, але і в такій діяльності як [30]:

- забезпечення безпеки в тюрмах. В тих тюрмах, де є камери відеоспостереження, є потенціал використовувати ШІ для аналізу подій, які знімаються камерами відеоспостереження. ШІ здатний виявляти нестандартні ситуації, конфлікти та інші патерни ситуацій, які будуть налаштовані в ньому. Гонконг є серед країн, які найкраще використовують цю функцію.

Це використовується, в тому числі, у моніторингу телефонних дзвінків, в яких обговорюються підозрілі та протизаконні дії.

- робота з даними. Штучний інтелект здатний ефективно обробляти великі масиви даних та створювати рекомендації на основі цього. Наприклад, фінська агенція Criminal Sanctions Agency (Rikosseuraamuslaitos) розробляє програмне забезпечення з елементами ШІ, яке буде створювати індивідуальні рекомендації щодо реабілітаційної програму, яка найкраще підійде для засудженого.

Висновок до розділу 2

Пенітенціарні системи України, Норвегії та США відрізняє багато факторів. В цьому розділі ми надали загальний опис кожній з ПС цих країн та взяли на себе сміливість виділити та порівняти деякі ключові особливості кожної з країн, які можуть бути найкориснішими для України в майбутньому.

Перший підрозділ почався з опису впливу повномасштабної війни на ПС України, далі був проведений структурний та законодавчий огляд діючої ПС України були проаналізовані деякі її складові, як-от освіта.

Окрім основної структури та методів сучасною ПС України були також розглянуті кейс з “Касандрою” та проектом нової в’язниці у Львові, що свідчить на відкритість до інноваційних підходів та технологій, які використовуються різними західними країнами.

У другому підрозділі, розглядаючи особливості ПС Норвегії ми також розглянули деякі окремі в’язниці, які відображають оновлену ПС після реформування та її головні принципи. Ми зосередились на впливі архітектури та проектування в’язниці на психологічний стан в’язнів, розглянули вбудовані в систему та культуру переважаючі реабілітаційні цінності замість каральних, зачепили питання ефективної освіти, яка є важливою складовою реабілітаційного процесу. Розглянути в’язниця Helden є дорогим проектом, який навряд чи почнуть масово використовувати всі країни. Однак аналізуючи переваги цього кейсу можна прийти до висновку, що такий дизайн формує стандарти пенітенціарної архітектури майбутнього.

Третій підрозділ розкрив деякі основні інститути ПС США, як в’язниця типу “Jail” та в’язниця типу “Prison”. було розглянуто реабілітаційну політику США, яка включає: пробачію; контрольоване звільнення (Supervised release) та умовно-дострокове звільнення (parole). Приватні в’язниці в США як явище та передумови їх поширення також були частиною цього розділу.

Далі ми розглянули COMPAS як приклад використання алгоритмів з елементами ШІ та описали сферу його застосування. Згодом були також розширені деталі про практику застосування ШІ як в межах США, так і в інших регіонах, які мають високий рівень застосування інноваційних технологій.

Отже, в цього розділі ми поглибились в пенітенціарні системи розглянутих країн та деякі їх особливості та цікаві рішення, а в наступному розділі будуть описані детальніше деякі з цих рішень та потенціал їх використання для ПС України.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В попередніх розділах ми розглядали моделі ПС України, Норвегії та США, їх особливості та деякі важливі етапи їх історичного розвитку. На основі проаналізованого в минулих розділах в даному розділі будуть надані конкретні інструменти та рекомендації, які в свою чергу мають покращити ПСУ та вирішити деякі її проблеми.

3.1. Штучний інтелект

Штучний інтелект не є новим явищем у пенітенціарній та судовій сферах, до прикладу - ще у 2004 р. був розроблений згаданий у 2 розділі COMPAS. Однак останнім часом внаслідок появи нових сервісів, які працюють на основі ШІ, як-от ChatGPT, Midjourney та інші - штучний інтелект вийшов на новий рівень поширеності та різноманітності інструментів, його почали широко використовувати в багатьох сферах, пенітенціарна та судова сфера в Україні не має бути виключенням.

Під поняттям штучного інтелекту в цій роботі будуть подаватись як алгоритми так і інші види програм, які працюють за методами та технологіями штучного інтелекту, в тому числі які мають ознаки машинного навчання.

В минулому розділі цієї роботи вже були згадані подібні проекти, а саме: українська “Касандра”, американський “COMPAS” та ін.

На цьому етапі темп вивчення досвіду використання ШІ в ПСУ на жаль є низький або невідомий, адже після заяви про запуск “Касандри” у 2020 від МЮ не поступало нових заяв чи інформації. Схоже на те, що цей алгоритм все ще не готовий до використання. Навіть коли МЮ опублікує інформацію

щодо його готовності для використання у пілотному режимі, варто все ж підняти ключові питання щодо його розробників, принципів його роботи та чи дотримувались розробники стандартів щодо ШІ у правосудді, відкритість коду та на яких базах даних цей алгоритм навчався.

Без задовольняючих відповідей на ці питання навряд чи варто допускати використання цього алгоритму назагал.

На основі описаних в 2 розділі проєктів ШІ в ПС та судовій системи та в контексті побудови нових в'язниць або відновлення старих - варто розглянути довгострокові можливості для України в цій сфері.

На рівні систем, які забезпечують безпеку в установах, варто розглянути оснащення установ камерами відеоспостереження, створення на основі досвіду інших країн ШІ, який буде аналізувати події у в'язниці та сигналізувати про нестандартні ситуації. В довготривалій перспективі це розширить можливості забезпечення безпеки, як було згадано в 2 розділі у прикладі моніторингу дзвінків, може бути ефективнішим за людське спостереження та дозволить скоротити кількість необхідного для забезпечення безпеки персоналу, що з часом призведе до економії бюджетних видатків.

Також є потенціал у сфері охорони здоров'я у в'язницях, адже використання браслетів, або інших приладів, здатних відслідковувати ключові показники життєдіяльності, як-от пульс, сон та інші показники, у поєднанні з програмами ШІ, які цю інформацію обробляють та моніторять - дозволить ретельно слідкувати за здоров'ям ув'язнених, мінімізувати кількість смертей та хвороб у в'язницях.

Іншою важливою складовою ПС, в якій ШІ може внести значні зміни це реабілітація. Як вже було зазначено у попередньому розділі, Фінляндія вже розробляє програмне забезпечення з елементами ШІ, яке підбирає найкращу реабілітаційну програму для засудженого, що може стати гарним доповненням до потенційної української "Касандри". В контексті прагнення

до індивідуального підходу у реабілітації схожий ШІ зможе за певний період часу розробити свої варіації реабілітаційних програм, аналізувати їх наслідки та корегувати їх в подальшому, тобто постійно покращуватись.

Згадуючи важливу складову реабілітації, яка закріплена також в законодавстві України - освіту, важливо підкреслити високий потенціал в цій сфері. Системи з ШІ можуть використовуватись викладачами як допоміжний інструмент у систематиці, оптимізації та покращення своєї професійної діяльності. Засудженими такі системи можуть використовуватись у форматі менторства, адже ШІ, схожий до ChatGPT з певними змінами в налаштуваннях здатний створювати та підлаштувати навчальну програму для в'язнів, підлаштовуючи індивідуально темп навчання, викладати основний матеріал та перевіряти якість його засвоєння. Це, в свою чергу, дозволить імплементувати ширший вибір навчальних напрямів, зробити їх ефективнішими, саму програму буде легше підлаштувати до сучасних умов ринку, в яких в'язні після звільнення зможуть з більшою ймовірністю реалізувати себе на, відповідно, зменшити ймовірність рецидиву. Це, в свою чергу, дозволить скоротити бюджетні видатки на персонал, а також буде мати позитивний економічний ефект, адже значно більше колишніх в'язнів будуть займатись професійною діяльністю замість злочинної.

Вже зараз обговорюється розвиток потенціалу використання програм ШІ, як-от ChatGPT у ролі психолога. На цьому етапі мова йде про текстові моделі чату, однак схоже на те, що створення схожого алгоритму з голосовими функціями, на прикладі "Алекси" (Alexa Smart Speakers) це питання часу. Розвиток та поширення таких технологій, який може відбутись вже найближчим часом відкриває великий потенціал для в'язниць, адже схожі технології зможуть не тільки ефективніше навчати в'язнів, але і надавати їм індивідуальний підхід у сфері психологічної допомоги, допомагати знижувати стрес в'язням, які відбувають покарання в одиночних камерах і тд.

В контексті всіх вищеописаних потенціальних програмних забезпечень на основі ШІ, які мають потенціал для ПС України важливо поставити в пріоритет розробку необхідного законодавства для забезпечення прозорої діяльності в цій сфері, прийняти свої принципи розробки та діяльності ШІ чи закріпити ті принципи, які обговорюються західними країнами. Без необхідного регулювання та прозорості дані технології можуть нести різні загрози ПСУ.

Отже, підсумовуючи потенціал вищеописаних технологій для ПС України, варто також додати, що в процесі роботи вищеописаних технологій буде відбуватись ще один важливий процес - будь які дані можуть зберігатись у базах даних, об'єднуватись та підлягати аналізу штучним інтелектом згодом, задля виявлення тенденцій, аналіз помилок та покращення діяльності тих програм ШІ. Щонайменше більшість потрібної інформації може збиратись анонімно, без будь-якої школи ув'язненим. До того ж, у поєднанні з Єдиним реєстром судових рішень може бути побудована велика централізована база даних, яка дозволить аналізувати тенденції, причини та інші аспекти, які пов'язані зі злочинністю. В перспективі подібна діджиталізація тюрем може призвести до нового рівня розуміння явищ в ПС, більшої гнучкості програм та ПС та інші переваги.

3.2. Норвезька модель реабілітації

Норвегія є прикладом країни, яка ще до 1990-х “копіювала” побудову та підходи ПС з деяких західних країн, однак зрозумівши, що ця система не ефективна та їй не підходить - вона почала вносити свої корективи та підлаштовувати західну модель під свої потреби на культурні, географічні та економічні особливості зумівши перейти від каральної системи до

реабілітуючої. Саме тому цей досвід є настільки важливим та цікавим для України.

Однією з ключових відмінностей Норвегії від України є те, що відношення до ув'язнених відрізняється від відношення до ув'язнених в Україні. В Норвегії усвідомлюють важливість дотримання прав ув'язнених та поваги до їх гідності, ув'язнених сприймають як співгромадян, яким потрібна допомога у реабілітації та сам факт позбавлення волі вже вважається достатнім покаранням. Це проявляється в:

- архітектурі в'язниць. В них все планується для зниження стресу та з дотриманням високих стандартів, в тому числі створюючи необхідні умови для розвитку різних навичок та занять ув'язнених, як було описано в прикладі у милому розділі зі студією аудіозапису у в'язниці. Перебування ув'язнених в кращих умовах та з тим тюремним дизайном, який є у різних тюрмах Норвегії зменшує шанс розвитку депресії та інших розладів, натомість розширюючи можливості реабілітації та створюючи нові моделі взаємодії між ув'язненими та між персоналом та ув'язненим, які є менш агресивними та більш схожі на взаємодію між ними. До прикладу в тюрмах Норвегії це геть нормальна ситуація, коли персонал тюрми грає у спортивні ігри з ув'язненими.

Забезпечення охорони здійснюється з прагненням мінімізувати кількість охоронців зі зброєю, колючого дроту та інших видів силового утримання. Натомість природа сприймається як важливий елемент планування проєкту тюрми, який впливає на атмосферу перебування ув'язнення та, відповідно, на поведінку та самопочуття засудженого.

Українські майбутні в'язниці мають відповідати схожим вимогам та стандартам, передавати ті самі цінності поваги до гідності ув'язнених, прагнення допомогти ув'язненим реабілітуватись та ресоціалізуватись. При проєктуванні нових в'язниць в Україні варто також

підлаштовувати приміщення під ті інструменти ШІ, які будуть прийняті в нашій системі, як-от потенційно забезпечення порядку у тюрмах за допомогою камер відеоспостереження та ШІ, відповідно зменшення кількості збройних охоронців.

- освіта. Вона є важливою складовою реабілітаційних програм, але підходи до освіти в в'язниці Норвегії відрізняється від Українського. Адже в Норвегії це сприймається як реальний інструмент реабілітації та ресоціалізації, ув'язнених навчають спеціальностям та навичкам, за допомогою яких майже половина в'язнів після звільнення успішно знаходять роботу, що має позитивний вплив на рівень рецидиву, на економіку та інші позитивні наслідки. Окрім цього, в процесі навчання передаються не тільки знання, але й ключові цінності суспільства, як-от повага до гідності інших, майна і тд.

Програма та методи освіти в ПС України потребують оновлення під сучасні умови ринку та розширення можливостей навчання ув'язнених. При оновленні програм та методів освіти ПС варто також розглянути інтеграцію в процес навчання описаних в цьому розділі інструментів та програмного забезпечення з елементами ШІ, що відкриє нові можливості як для викладачів, так і для ув'язнених.

- законодавчі зміни. Приклад Норвегії показує, що не обов'язково закріплювати в законодавстві максимально жорсткі покарання за вчинення злочинів, для того щоб покарання було ефективним як в плані реабілітації та зменшення рівню рецидивів, так і виконувало функцію покарання у вигляді позбавлення волі.

Кримінальний кодекс України потребує змін задля того, щоб виконання покарань в Україні остаточно перейшло від каральною до реабілітаційної моделі. Хоч і це є ширше та складніше завдання, яке виходить за межі ПС, все ж ці питання варто популяризувати та просувати, адже вони мають безпосередній вплив на ПС.

Отже, в процесі реформації Української ПС, розбудови нових в'язниць та СІЗО важливо проектувати це з оглядом на Норвезький досвід та зазначені особливості, що може з часом вплинути також на глибші рівні суспільного відношення до покарання. Якщо Норвегії вдалось досягти таких змін за декілька десятків років, то що заважає Україні?

3.3. Інші рекомендації

Хронічною проблемою ПС України завжди була доступність інформації та прозорість. Хоч і в останні роки є тенденція збільшення доступної інформації у вільному доступі, Україна частіше стала надсилати різні показники ПС в міжнародні аналітичні центри та є спроби налагодження публічної комунікації МЮ, все ж така комунікація рідко буває конструктивною. До прикладу, Міністр юстиції чи його заступники роблять заяви про запуск нових інструментів, як-от запуск “Касандри”, однак не надає роз’яснень щодо принципів роботи цього алгоритму та його розробників, заплановані строки, не надається інформація щодо того, чи просувається розробка цього алгоритму, були зроблені перевірки в пілотному режимі і тд.

Окрім цього, деяка інформація, яку публікує МЮ виглядає сумнівною, як-от показник рецидиву в 2% у службі пробації, в той час як у більшості західних країн цей показник досягає кількох десятків відсотків вже за 2 роки. Подібна інформація піднімає багато питань.

Якщо з моніторингом впровадження запланованих заходів ПС та звітуванням результатів є значні покращення останні роки, що видно на прикладі Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, звітування щодо змін та досягнень у пробації та інші досягнення, все ж ПС не вистачає глибшого оцінювання впливу впровадження тої чи іншої

політики на проблему, на населення та на інших стейкхолдерів. Відсутність досліджень впливу різних заходів ПС та роботи над помилками обмежує перспективи подальшого розвитку ПС, унеможлиблює виявлення слабких місць та неефективностей задля їх подальшого опрацювання.

Отже, МЮ України варто будувати конструктивнішу публічну комунікацію та прагнути до більшої прозорості у сфері пенітенціарної політики, що підніме рівень довіри до неї, дозволить громадськості краще контролювати діяльність системи. Використання та опублікування оцінки наслідків впровадження політики та сприяння дослідженням у цій сфері дозволить планувати ефективніше пенітенціарну політику в майбутньому та закріпити стабільну структуру, яка буде еволюціонувати та перервати традицію постійних реструктуризацій та кардинальних змін у ПС України у пошуках своєї найефективнішою моделі.

Висновок до розділу 3

Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року передбачає заходи та завдання, ціль яких зводиться до вирішення головних проблем ПС України в сьогоденному їх вигляді. Однак з розвитком технологій, появи нових стандартів побудови в'язниць у міжнародному дискурсі та подальшою трансформацією ПС України можна сказати, що з'являються нові інструменти, практики та можливості, які можуть стати вкрай важливими для ПС України, якщо вона прагне максимізувати ефективність у досягненні основних задач та не бажає відставати від сучасних тенденцій.

Саме тому в даному розділі були виділені та описані головні, на думку автора рекомендації для ПС України, на основі того, що було досліджено у попередніх розділах. Був розкритий потенціал використання ШІ у ПС та у

судовій сфері, виділені головні уроки від Норвезької пенітенціарної реформи, які зводяться до законодавчих, освітніх, архітектурних змін та зміни відношення до ув'язнених. Окрім цього, в останній частині розділу були надані додаткові рекомендації щодо таких проблем ПСУ, як недостатня прозорість та відсутність стадії оцінки впливу політики, які обмежують можливості модернізації ПС України.

ВИСНОВКИ

З метою формування глибшого розуміння сучасної Пенітенціарної системи України, було проведено ретроспективний аналіз умов та діяльності ПС з моменту проголошення незалежності України. В ході свого розвитку ПС змінювала свою організаційну структуру, прагнучи наблизитись до європейських стандартів та підходів до виконання покарань. Ретроспективний аналіз показав, що незважаючи на внутрішній системний спротив та бюджетну обмеженість пенітенціарній системі вдалось еволюціонувати та досягти значних змін за більш ніж три десятиліття трансформації, що відобразилось на зниженні кількості ув'язнених на 100 тис. населення, створення та розвиток інституту пробації та альтернативних покарань, покращенні умов відбування покарання в значній кількості установ та інші зміни, які були підкреслені у першому розділі.

Незважаючи на певні досягнення реформ ПС, сучасний стан справ вказує на наявність значної кількості проблем, які були описані в цій роботі та які потребують вирішення та змін у прагненні завершити трансформацію ПС України та її переходу від каральної моделі до реабілітаційної. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року створена та ухвалена задля вирішення цих проблем та покращення стану та наближення ПС України до стандартів європейських країн.

Пенітенціарні системи Норвегії та США стали корисним для України об'єктом для аналізу та порівняння, адже досвід Норвегії у реформуванні ПС та успішного переходу до реабілітаційної моделі, разом з іншими особливостями Норвезької ПС як-от проектування нових в'язниць, ефективна реалізація освіти як частини реабілітації та інші згадані методи, а також досвід США у подоланні своїх національних проблем, які відображались на ПС та їх підхід до таких відносно нових технологій, як COMPAS з іншими інноваціями мають потенціал прискорити модернізацію та вдосконалення ПС України, робити її ефективнішою у її основних завданнях.

Задля створення та розвитку українських програмних забезпечень з елементами ШІ, технологічної модифікації в'язниць, побудови нових в'язниць з новими стандартами та введення методичних змін пенітенціарній системі України необхідно вже зараз досліджувати ці напрямки розвитку та міжнародні інновації, адже їх впровадження буде тривати багато років та потребує поступового розвитку, тестування та адаптації під українські реалії. Саме тому ці довгострокові питання є актуальними та важливими вже зараз, адже при їх ігноруванні ПС України навряд чи вдасться значно знизити щорічний відсоток рецидивів, інші показники та стати ефективною у реабілітації ув'язнених.

Розроблені рекомендації для ПС України спрямовані на покращення пенітенціарної реформи, збільшення ефективності ПС у вирішенні проблем в довгостроковій перспективі. Вони створені на основі досвіду Норвегії та США, а також появи і розвитку нових технологій та практики. Після втілення описаних в цій роботі рекомендацій реабілітаційні механізми ПС стануть ефективнішими через зміну впливу в'язниць на психіку ув'язнених, їх кращою ресоціалізацією, а поступова діджиталізація в'язниць збільшить як кількість прямих інструментів роботи з ув'язненими та їх охорони, так і буде мати непряму користь у виді великих баз даних, які за допомогою ШІ дозволять отримувати більше інформації про тенденції та причини злочинності, що може створити передумови для кращого реагування та розуміння явищ. Окрім цього, за допомогою аналізу цих даних ПС отримає можливість детальніше аналізувати наслідки та ефективність впровадженої політики, що в майбутньому дозволить її надалі вдосконалювати. Розробляючи вже зараз свою модель на основі наданих рекомендацій ПС України може стати вже у 2030-2040 роках зразком інноваційного підходу, а саму модель в'язниці, яка потенційно може бути створена внаслідок поєднання вищеописаних рекомендацій можна назвати "смайт-в'язницею".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про утворення державної установи “Центр пробації” [Електронний ресурс] : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 13.09.2017 р. № 655-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-p#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених [Електронний ресурс] : Закон України від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

3. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015 : станом на 26 берез. 2021 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text> (дата звернення: 09.06.2023). – Назва з екрана.

4. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 : станом на 15 черв. 2021 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

5. Про пробацію [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII : станом на 1 січ. 2021 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

7. Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 25.04.2008 р. № 401/2008 : станом на 18 листоп. 2013 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401/2008#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

8. Історія становлення і розвитку органів та установ виконання покарань: організаційно-правові аспекти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kvs.gov.ua/about-service/history/> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

9. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 : станом на 21 січ. 2014 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text> (дата звернення: 09.06.2023). – Назва з екрана.

10. Incarceration and recidivism: lessons from abroad [Electronic resource] // Salve Regina University - Learn, Lead, Make a Difference. | Salve Regina University. – Mode of access: https://www.salve.edu/sites/default/files/filesfield/documents/Incarceration_and_Recidivism.pdf (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

11. Benko J. The radical humaneness of norway's halden prison (published 2015) [Electronic resource] / Jessica Benko // The New York Times. – Mode of access: <https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html> (date of access: 09.06.2023). – Title from screen.

12. Norway builds the world's most humane prison [Electronic resource] // TIME.com. – Mode of access: <https://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1986002,00.html> (date of access: 09.06.2023). – Title from screen.

13. Ягунов Д. The Sentencing Project: тенденції політики масової інкарцерації у США [Електронний ресурс] / Дмитро Ягунов// Режим доступу: <https://www.yagunov.in.ua/?p=3699> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

14. Racial and ethnic disparities in the criminal justice system [Electronic resource] // Legislative News, Studies and Analysis | National Conference of State Legislatures. – Mode of access: <https://www.ncsl.org/civil-and-criminal-justice/racial-and-ethnic-disparities-in-the-criminal-justice-system> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

15. Про реформу [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/pro-reformu> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

16. Департамент з питань виконання кримінальних покарань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kvs.gov.ua/about-service/structure/dvkr/> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

17. Ukrinform. Штучний інтелект допоможе уникнути повторних злочинів: Мін'юст запускає «Касандру» [Електронний ресурс] / Ukrinform // Укрінформ - актуальні новини України та світу. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3098629-stucnij-intelekt-dopomoze-uniknuti-povtornih-zlociniv-minust-zapuskae-kasandru.html> (дата звернення: 09.06.2023). – Назва з екрана.

18. Highest to lowest - prison population total | world prison brief [Electronic resource] // World Prison Brief | an online database comprising information on prisons and the use of imprisonment around the world. – Mode of access: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=All (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

19. Highest to lowest - prison population rate | world prison brief [Electronic resource] // World Prison Brief | an online database comprising information on

prisons and the use of imprisonment around the world. – Mode of access: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=All (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

20. Городиський І. Скринька «касандри»: що не так із ініціативою мін'юсту? - юридична газета [Електронний ресурс] / Іван Городиський // Юридична газета – онлайн версія. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/skrinka-kasandri-shcho-ne-tak-iz-iniciativoyu-minyustu.html> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

21. About the norwegian correctional service - kriminalomsorgen.no [Electronic resource] // Hjem - Kriminalomsorgen.no. – Mode of access: <https://www.kriminalomsorgen.no/informasjon-paa-engelsk.536003.no.html> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

22. Alliance F. S. Rehabilitation lessons from norway's prison system [Electronic resource] / First Step Alliance // First Step Alliance. – Mode of access: <https://www.firststepalliance.org/post/norway-prison-system-lessons> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

23. Sentenced to serving the good life in norway -- printout -- TIME [Electronic resource]. – Mode of access: <https://content.time.com/time/printout/0,8816,2000920,00.html> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

24. Gentleman A. Inside Halden, the most humane prison in the world [Electronic resource] / Amelia Gentleman // the Guardian. – Mode of access: <https://www.theguardian.com/society/2012/may/18/halden-most-humane-prison-in-world> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

25. Norway's prison system benefits its economy - the borgen project [Electronic resource] // The Borgen Project. – Mode of access: <https://borgenproject.org/norways-prison-system/> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

26. Prison education in Norway – The importance for work and life after release [Electronic resource] // Bureau of Justice Statistics. – Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2331186X.2019.1628408> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

27. Correctional institutions [Electronic resource] // Bureau of Justice Statistics. – Mode of access: <https://bjs.ojp.gov/topics/corrections/correctional-institutions#5ypj7q> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

28. Practitioner’s guide to COMPAS core [Electronic resource]. – Mode of access: <https://s3.documentcloud.org/documents/2840784/Practitioner-s-Guide-to-COMPAS-Core.pdf> (date of access: 09.06.2023). – Title from screen.

29. Machine bias [Electronic resource] // ProPublica. – Mode of access: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

30. Artificial intelligence in prisons in 2030 : an exploration on the future of AI in prisons - [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://rm.coe.int/ai-in-prisons-2030-acjournal/1680a40b83> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

31. У США закріють всі приватні в'язниці [Електронний ресурс] // espresso.tv. – Режим доступу: https://espresso.tv/news/2016/08/19/u_ssha_zakryyut_vsi_pryvatni_vyaznyci (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

32. Biden to order end of federally run private prisons [Electronic resource] // PBS NewsHour. – Mode of access: <https://www.pbs.org/newshour/politics/biden-to-order-end-of-federally-run-private-prisons> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

33. Як виглядатиме нова тюрма на вулиці збиральній. візуалізація [Електронний ресурс] // Львівський портал | Новини Львова. – Режим доступу: <https://portal.lviv.ua/news/2021/07/07/iak-vyhliadatyme-nova-tiurma-na-vulytsi-zbyralnij-vizualizatsiia> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

34. Про Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 11.07.1991 р. № 88 : станом на 27 січ. 1992 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88a-91-п#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

35. Про Державну програму боротьби із злочинністю [Електронний ресурс] : Постанова Верхов. Ради України від 25.06.1993 р. № 3325-ХІІ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3325-12#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

36. Злочинність в Україні: основні тенденції [Електронний ресурс] // DSpace at NLU: Home. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10141/1/Kalman_Xristich_41-56.pdf (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

37. Ягунов Д. Українська пенітенціарна політика (1991 – 2020): узагальнення модуляцій та оцінка основних показників [Електронний ресурс] / Дмитро Ягунов// Режим доступу: <https://www.yagunov.in.ua/?p=2894> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

38. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 22.04.1998 р. № 344/98 : станом на 12 берез. 1999 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/98#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

39. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 31.07.1998 р. № 827/98 : станом на 30 лип. 2009 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827/98#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

40. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ

України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.03.1999 р. № 248/99 : станом на 30 лип. 2009 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/99#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

41. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

42. Про затвердження Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 15.02.2002 р. № 167. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2002-п#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

43. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV : станом на 31 берез. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

44. Annual reports – council of europe annual penal statistics [Electronic resource] // Wordpress UNIL. – Mode of access: <https://wp.unil.ch/space/space-i/annual-reports/> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

45. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 18.05.2016 р. № 343 : станом на 10 січ. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-п#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

46. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 18.05.2016 р. № 348 : станом на 30 верес. 2016 р. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2016-п#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

47. Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 13.09.2017 р. № 709. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2017-п#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

48. Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 24.01.2020 р. № 20. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-2020-п#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

49. Benko J. The radical humaneness of Norway's halden prison (published 2015) [Electronic resource] / Jessica Benko // The New York Times. – Mode of access: <https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

50. Sterbenz C. Why Norway's prison system is so successful [Electronic resource] / Christina Sterbenz // Business Insider. – Mode of access: <https://www.businessinsider.com/why-norways-prison-system-is-so-successful-2014-12> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

51. About the Norwegian correctional service - kriminalomsorgen.no [Electronic resource] // Hjem - Kriminalomsorgen.no. – Mode of access: <https://www.kriminalomsorgen.no/directorate-of-norwegian-correctional-service.5081108-265199.html> (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

52. Господаренко В. Пенітенціарна система США та її реформування в рамках федеральної кримінально-правової політики [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8754/1/1022-Article%20Text-2102-1-10-20191031.pdf> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

53. Христич, І. (б. д.). Генезіс пенітенціарної системи в Україні та світі. <http://pgp-journal.kiev.ua/>. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/49.pdf>

54. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 квіт. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

55. Реформування пенітенціарної системи та пробації [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/reforming_the_penitentiary_system_and_probation (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

56. Recidivism of prisoners released in 34 states in 2012: a 5-year follow-up period (2012–2017) [Electronic resource] // Home | Bureau of Justice Statistics. – Mode of access: https://bjs.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh236/files/media/document/rpr34s125yfup1217.pdf?utm_content=rpr34s125yfup1217_tcdca21_tcus14st&utm_medium=email&utm_source=govdelivery (date of access: 08.06.2023). – Title from screen.

57. Денис Малуська: стратегія реформування пенітенціарної системи – як «дороговказ» до створення ефективної системи виконання кримінальних покарань [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-strategiya-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-yak-dorogovkaz-do-stvorenniya-efektivnoi-sistemi-vikonannya-kriminalnih-pokaran> (дата звернення: 08.06.2023). – Назва з екрана.

58. Василик В. В. Виправлення та ресоціалізація засуджених до позбавлення волі в системі засобів реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства. Електронний репозитарій НАВС: Home. URL: [http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20026/1/document%20\(2\).pdf](http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20026/1/document%20(2).pdf) (дата звернення: 15.06.2023).

59. Will Norway's prison system work in the U.S.? – revisions & reflections. Sites at Penn State | powered by CampusPress. URL: <https://sites.psu.edu/sabrinaprevisions/2019/11/20/will-norways-prison-system-work-in-the-u-s/#:~:text=Norway's%20prison%20system%20costs%20two,whereas%20the%20U.S.%20spends%20%2431%2C000> (date of access: 16.06.2023).

60. Cost-effectiveness of prison system development - comparison of the European countries. www.researchgate.net. URL: https://www.researchgate.net/publication/346349068_Cost-effectiveness_of_prison_system_development_-_comparison_of_the_European_countries (date of access: 16.06.2023).

61. Раді пропонують законодавчо закріпити основи функціонування пенітенціарної системи - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/radi-proponuyut-zakonodavcho-zakripiti-osnovi-funkcionuvannya-penitenciarnoyi-sistemi.html> (дата звернення: 16.06.2023).